

CREATIVITATEA ÎN LICEU – ÎNTRE LECTURA LITERARĂ ȘI SCRIEREA CREATIVĂ

Florina-Irina Dima

Școala doctorală a Facultății de Litere, Universitatea din București,
irenadima@yahoo.com

Abstract

This study focuses on the reading that is done during highschool years, but also on the student – literary reading – creative writing rapport on the highschool level of the Romanian educational system. Starting from the definitions of *creativity* and from the theories of reading and comprehension of the literary texts belonging to Paul Cornea, Matei Călinescu and Roland Barthes, but also from the types classification of readers made by J.A. Appleyard, this study concentrates on a survey of highschool students attitude towards reading as well as their projects and reading diaries, created by students for different literary texts. Thus, a few concrete observations can be made as far as highschool student's reading and creativity are concerned. Reading – as an activity guided by the teacher or self-motivated by both the student and his creativity skills are interdependent. Theoretician Jean Burgos succeeds in analyzing the connection between *the imaginary* and *creation*. His definition concerning *the imaginary* supports the idea of stimulating the creativity from the outside. Therefore, starting from some literary texts, this study will contain some recommendations regarding some creative exercises which can be used in the literature classes. As a consequence, students will be able to use either their imaginative skills or their creative thinking in order to solve them.

Keywords: literary reading, highschool student, creative writing, imaginary, creativity

Importanța literaturii pentru elevii de liceu în cultura unei țări este imensă pentru că le permite tinerilor cititori *dialogul cu generațiile trecute și cu autorii contemporani*¹ (Pamfil Alina. 2008, p. 24), facilitându-le accesul la teme, valori, idei și tradiții *împărtășite de semenii lor*. Cărțile de literatură ajută la formarea competenței de comunicare și a competenței culturale – ambele vizate de actualele programe școlare din România. Demersul didactic este, cel puțin la nivel teoretic, axat asupra literaturii naționale în contextul culturii universale. În

acest mod, se dorește ca liceul să ajute elevul să se dezvolte și să se integreze în lumea în care trăiește. Despre dezvoltarea creativității nu se menționează nimic în *programele școlare de limba și literatura română*, la nivel liceal, deși la nivel mondial, se pune foarte mare accent pe stimularea *potențialului creativ* al elevilor deoarece *în condițiile ratei actuale a progresului științei, tehnicii și culturii, un popor cu un nivel scăzut al creativității, cu o cultură limitată nu va putea rezolva eficient problemele cu care se confruntă* (Roco Mihaela, 2004, p.11). Problema intervine atunci când liceenii nu mai sunt preocupați de lectură și refuză să mai citească bibliografia minimă prevăzută de documentele oficiale. De fapt, de aici a pornit dorința realizării lucrării de față. În contextul unui *deficit* de lectură în școli și licee, se mai poate vorbi despre *cititori-adolescenți*? Dar despre *creativitatea* lor la nivel literar? Ca profesori, putem declanșa manifestarea creativității sau *dezvoltarea potențialului creativ*, pornind de la textele literare? La aceste întrebări și la multe altele care derivă din ele își propune să răspundă prezenta lucrare.

Teoriile lecturii. Creativitate. Imaginar

Însă, pentru început, este esențial să definim termenii principali ai acestei lucrări: *lectura și creativitatea*. Potrivit articolului intitulat *Lectura*², care face parte din proiectul de cercetare *Dicționar de critică și teorie literară*³, realizat de o echipă de specialiști a Universității Petru Maior din Târgu-Mureș, etimologia termenului pornește de la *rădăcina indo-europeană "leg" (cu sensul de "reunire") păstrată în greacă (leg-eon), latină și albaneză. În limbile moderne, termenul provine din latinescul "lectura", trecut în secolul al XIV-lea în franceză sub forma "lecture", de unde s-a răspândit în celelalte limbi. În latină „lego” înseamnă, pe de o parte, “a strânge, a aduna, a reuni” (limba română “a lega”); în al doilea rând, (“a alege, a cerne”) și în al treilea rând “a enumera, a socoti”*. Deci, în limba română, conceptul *lectură* a venit pe filieră franceză. Dar cum definim *lectura*? Există, desigur, mai multe definiții ale acestui termen. Potrivit *Dicționarului explicativ român*⁴, *lectura este faptul de a citi*, însă atunci când discutăm despre *lectura literară*, definiția anterioară nu este suficientă deoarece este necesară menționarea tuturor factorilor implicați în procesul lecturii: *textul literar, emițătorul, receptorul, contextul, subtextul, posttextul* – practic, toate elementele lingvistice specifice unei situații de comunicare. Este important să nu confundăm, însă, *lectura* cu *receptarea* fiindcă aceste cuvinte sunt sinonime parțiale, nu totale. În timp ce *lectura* se referă la descifrarea textelor, *receptarea* presupune rezultatul lecturii. În acest sens, Paul Cornea (1998, p. 16) afirmă: *Prin urmare, noțiunea de «lectură» privilegiază ceea ce textul conține, pe când noțiunea de «receptare» - ceea ce subiectul reține, potrivit personalității sale și circumstanțelor. Același autor afirmă că lectura literară poate fi considerată o variantă a lecturii receptive, care acordă o atenție prevalentă formei, fiind interesată mai mult de cum se spune decât de ce se spune* (Cornea Paul 1988, p.140).

În ceea ce privește *tipurile de cititori* și modul în care omul își dezvoltă competența de lectură, J.A. Appleyard și M. Jansen au făcut anumite clasificări, în funcție de vârsta cititorului. Primul identifică în lucrarea *Becoming a Reader: The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood* (1990) următoarele tipuri de cititori: *jucător simbolic*, la vârsta preșcolară, *erou* - cu vârsta cuprinsă între 7 și 11 ani, *gânditor* – la vârsta adolescenței, *interpret* – în perioada studenției, *pragmatic* – cititorul matur. Despre *cititorul-copil* și *cititorul-adolescent* vorbește și Matei Călinescu în cartea „*A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*” (2007), iar una dintre afirmațiile grăitoare care merită să fie menționată pentru că psihologii și pedagogii o susțin este: *Lectura, aș spune, este pentru copil și adolescent, o cale de a-și îmbogăți viața imaginară și de a-și forma ceea ce numește J. L. Singer – priceperea de a visa cu ochii deschiși (Daydreaming, p.189)*⁵. Pornind de la un citat al lui Roland Barthes, autorul utilizează sintagma *lectura creatoare* (Călinescu Matei 2007, p.156), adăugând ideea că acest tip de lectură reprezintă *o formă recognoscibilă de producție* de text deoarece *reacția creatoare* poate să survină numai actului *lecturii profunde, meditative*. Călinescu se alătură astfel lui Barthes, care afirmase că pentru el, orice *lectură conduce la dorința de a scrie* (Barthes Roland, *The Rustle of Language*, pp. 40-41⁶).

Pornind de la aceste idei, ne vom apropia acum de raportul *elev - lectură literară – creativitate*, care este complex și dificil de abordat, mai ales atunci când discutăm despre anii de liceu, deci, despre perioada când adolescentul începe să-și formeze preferințe literare, care corespund intereselor sau pasiunilor sale. Ce se întâmplă, însă, cu *structurile imaginareului* (Durand 1999) său? Se pare că odată cu înaintarea în vârstă, omul își pierde capacitatea de a visa, de a crea spații imaginare, iar gândirea creativă depinde și de acești factori. Dar ce înseamnă *creativitatea*? Istoria termenului este legată de numele lui G.W. Allport, care l-a introdus în psihologie în 1937, definindu-l ca *formațiune de personalitate*. Potrivit *Dicționarului de psihologie Larousse* (1978), *creativitatea este o dispoziție ce există în stare potențială la toți indivizii, de toate vârstele*, iar cercetătoarea Mihaela Roco afirmă că *este o formațiune hipercomplexă de personalitate și de grup, generatoare de valori noi* (1979). Numeroasele definiții ale creativității sunt diferite și totuși asemănătoare deoarece au trăsături în comun: admit existența a două tipuri – individuală și de grup, presupun conceperea unui element/ produs nou, original, valoros, care ajută societatea să progreseze. Este necesară distincția dintre termenii *imaginație* și *creativitate* deoarece dacă primul este definit ca *un proces psihic cognitiv superior, care conduce la crearea de idei și imagini noi*⁷, al doilea se referă la *o dimensiune a personalității care conduce la crearea unor produse noi, originale*⁸. Totuși, între aceste două concepte există interferențe pentru că potențialul creativ al unei persoane depinde și de capacitatea sa imaginativă. De aceea, merită menționată lucrarea marelui pictor și teoretician rus Wassily Kandinsky - *Programme schématique d'études*⁹

pentru că acesta îi propune potențialului *elev-pictor* o modalitate de a învăța să devină artist și de a trece de la *un plan de creație* la altul prin *distorsiunea, apoi dispariția, mereu mai accentuată, a formei realiste* (Kandinsky 1920, p.133). Cel care stabilește la nivel teoretic o relație între conceptele *imaginar* și *creație*, este Jean Burgos¹⁰ (2003), care citează și completează recomandarea lui Kandinsky potrivit căreia ucenicul trebuie să se îndrepte *spre o părăsire completă a planului realist în favoarea planului nonobiectiv sau, cu alte cuvinte, a logicului în favoarea ilogicului*¹¹ – *am spune azi, în favoarea Imaginarului*¹² (Burgos Jean 2003, p. 90), căci numai așa va reuși să descopere *un limbaj care propune ceea ce fără el n-ar fi fost niciodată știut și care prin aceasta e adevărată cunoaștere* (Burgos Jean 2003, p.91). Reținem, însă, ideea comună a celor doi teoreticieni: creația pornește inițial de la realitate, urmând ca ulterior *creatorul* să depășească existența concretă și să atingă transcendentalul, deci, să se situeze deasupra lumii reale. Interesantă este și definiția *imaginarului* concepută de Burgos: *acea răscruce în care se întretaie pulsioni izvorând din lumea lăuntrică și presiuni impuse de mediul exterior* (2003, p.45). Deși, din punct de vedere teoretic, oamenii au capacitatea de a crea la orice vârstă, *imaginarul* devine tern dacă nu este stimulat sau dacă normele și conformarea față de acestea *ucid* creativitatea umană. Mulți psihopedagogi sunt de părere că școala și liceul îngrădesc forța creatoare a elevilor. Dacă la nivel preșcolar, copiii au o imaginație debordantă (Delors Jacques 2010), hrănită inclusiv cu lecturi ale basmelor, în adolescență lucrurile se schimbă deoarece accentul pus asupra creativității se estompează, iar competențele urmărite de programele școlare sunt de altă natură. Tocmai de aceea, atunci când profesorul dorește să stimuleze forța creativă a elevilor de liceu, să exercite *acea presiune exterioară* despre care vorbește Burgos, lectura literară nu este suficientă, ci trebuie raportată la *scrierea creativă*, iar pentru a realiza acest lucru, cadrul didactic poate folosi diverse metode: *binomul imaginar* – numit și *binom fantastic* (Rodari Gianni 2010), *ipoteza imaginară* (Pamfil Alina 2008), *brainstorming-ul*, *brainwriting-ul*, *metoda ciorchinelui*, *freewriting*, *tehnica florii de nufăr*, *metoda starbursting*, *pălăriile gânditoare* și multe altele¹³. Dincolo de toate aceste variante de stimulare a creativității copiilor, un factor important al reușitei este și atitudinea inovatoare a profesorului, care, la nivel ideal, dorește să își concentreze actul didactic asupra dezvoltării *imaginarului* elevilor săi. Numai printr-o altfel de abordare decât cea obișnuită poate reuși un cadru didactic să atragă copiii spre lectură și spre studiul literaturii. Dacă pentru partea teoretică, există multe cărți de specialitate, care detaliază fiecare metodă de predare – învățare, pentru partea practică – profesorul este factorul declanșator deoarece el trebuie să pună în aplicare aceste metode. Tocmai de aceea, vom încerca să propunem câteva exerciții de scriere creativă pentru elevii clasei a IX-a și a X-a.

Întrucât *Programa școlară de limba și literatura română pentru clasa a IX-a*¹⁴ permite selecția textelor literare adecvate unor teme variate și generoase,

vom analiza cu precădere posibile texte literare de studiu corespunzătoare acestei clase liceale (elevi de 15 – 16 ani).

Varianta 1. Pentru tema *Literatura și cinematografia*, am ales textul *Alice în Țara Minunilor* de Lewis Carroll și filmul inspirat de acesta – *Alice in Wonderland*, regizat de Tim Burton.

Scopul:

- cultivarea și stimularea gustului estetic în domeniul literaturii și al artei;

- stimularea gândirii creative și a imaginației.

Clasa: a IX-a (profil real – intensiv engleză, uman)

Timp alocat: 3 ore de curs

Competențe specifice:

2.3 compararea ideilor și a atitudinilor diferite în dezvoltarea aceleiași teme literare;

2.7 compararea limbajului cinematic cu acela al textului scris .

Elevii clasei a IX-a au fost întrebați ce au în comun cele două domenii: literatura și filmul. Astfel, copiii au rostit cuvântul *artă* deoarece filmul este *artistic*, iar literatura este tot *un fel de artă* – au adăugat ei. Pentru a sintetiza ce anume înglobează termenul *artă*, i-am anunțat pe copii că vom face *un ciorchine*, pe baza *brainstorming*-ului, metode familiare elevilor mei.

Numită și *metoda Osborn, cascada ideilor* sau *evaluarea amânată*, metoda *brainstorming*-ului cuprinde câteva etape: *enunțarea problemei, prezentarea acesteia într-un mod cât mai atractiv, organizarea spațiului de desfășurare, stabilirea duratei desfășurării, desfășurarea propriu-zisă – liderul grupului sau secretarul notează toate ideile* (Cojocăreanu. Vâlceanu 2008). Din punct de vedere teoretic, *ciorchinele* este o variantă a metodei *brainstorming*, bazându-se pe generarea de idei, pornind de la o problemă, întrebare sau concept.

De aceea, i-am rugat mai întâi pe elevii mei să se așeze în semicerc, astfel încât să aibă vedere la tablă și să poată ieși cu ușurință din bancă. Apoi, am scris pe centrul tablei întrebarea *Ce este arta?*, rugându-i pe copii să-și noteze pe caiet un cuvânt care le vine în minte atunci când se gândesc la *artă*. După câteva minute, ei și-au manifestat dorința de a ieși la tablă, fiind nerăbdători să construiască ciorchinele. Rezultatul a fost cel din *Figura 1*, elevii reușind să identifice o diversitate de termeni din sfera semantică a cuvântului *artă* și să creeze conexiuni între *boabele* ciorchinelui. În această clasă există mai mulți copii care practică dansul, pictează sau fac parte din trupa de teatru a liceului, iar aceste preocupări artistice i-au ajutat să realizeze multiple conexiuni între termeni. Dincolo de preocupările elevilor, este normal ca rezultatele aplicării acestei metode să difere de la clasă la clasă deoarece fiecare grup manifestă un grad variabil de creativitate și de imaginație.

Exerciții/ Sarcini de lucru cu răspuns scurt (pornind de la text):

1.Înainte de lectură (exerciții de lectură anticipativă):

a. Pornind de la titlul cărții, cum vă imaginați că arată această Țară a Minunilor? Menționați câteva trăsături.

b. Realizați un desen/ o schemă intitulat/-ă *Țara Minunilor*. Ce culori predomină în viziunea voastră și de ce?

2.După lectura cărții:

a. Realizați un afiș pentru promovarea acestei cărți. Menționați două argumente în favoarea lecturii operei *Alice în Țara Minunilor*.

b. Cum ați reacționa dacă v-ați trezi brusc într-o lume fantastică? Ce ați face prima dată?

c. Ce ingrediente credeți că ar putea să conțină *prăjiturica* și *licoarea* pe care le consumă Alice, având în vedere că acestea o pot micșora sau mări? Încercați să creați o rețetă-minune!

d. Imaginați-vă alt final al cărții, apoi scrieți-l în jumătate de pagină!

e. Imaginați-vă că sunteți regizor și vă pregătiți să faceți o selecție (*casting*) a actorilor care vor primi rolurile principale în filmul *Alice în Țara Minunilor*. Ce actori ar primi rolurile?

Exerciții/ Sarcini de lucru (pornind de la vizionarea filmului):

a. Filmul v-a dezamăgit sau v-a încântat? Ați putea să spuneți de ce?

b. V-ați fi dorit ca ceva/ cineva să arate altfel decât în film? Ați putea să spuneți ce/cine anume și cum ar trebui să arate?

c. Dacă ați putea alege o altă coloană sonoră pentru această ecranizare, care ar fi opțiunea voastră? Realizați un CD cu titlul *Alice în Țara Minunilor*, care să conțină 6 – 7 piese selectate de voi. Concepeți apoi coperta respectivului CD și alegeți titlurile pieselor - în acord cu subiectul operei și prezentați-l colegilor.

d. Imaginați-vă că sunteți un personaj din film și redactați o scrisoare adresată unui personaj din carte. Care sunt personajele alese de voi pentru *expeditor* și *destinatar*? Cum ar suna scrisoarea?

e. Cum vă imaginați că va fi viața lui Alice, din momentul plecării în India?

f. Pornind de la film, scrieți două posibile noi titluri de capitole ale cărții, în continuarea celor deja existente.

Exerciții construite pe baza mai multor metode didactice

1. *Ipoieza imaginativă (presupune construirea unor texte ce reiau formula ce a generat „Metamorfoza” lui Kafka: Ce s-ar întâmpla dacă...? – Pamfil Alina 2008, p.123¹⁵):*

a. Ce s-ar întâmpla dacă tu ai fi Alice pentru o zi?

b. Ce s-ar întâmpla dacă te-ai metamorfoza într-o ființă extrem de mică și ai rămâne captiv/-ă în acel corp?

c. Ce s-ar întâmpla dacă, în lumea reală, iepurii ar începe să vorbească?

2. *Binomul imaginativ* (exercițiu de scriere creativă inventat de Gianni Rodari, care pornește de la identificarea unor conexiuni între două cuvinte îndepărtate la nivelul semnificației)

Cerință: Creează posibile sau imposibile conexiuni între cuvintele *minune* și *copac* (sau *fantastic* și *omidă*). Folosește-le apoi într-o compunere de 10 – 15 rânduri, căreia să-i dai un titlu adecvat!

Varianta 2. Pentru tema *Adolescența și iubirea*, am ales textul *Romeo și Julieta* de William Shakespeare.

Scopul:

- cultivarea și stimularea gustului estetic în domeniul literaturii și al artei (muzică, pictură, desen, design vestimentar);

- stimularea gândirii creative și a imaginației.

Clasa: a IX-a (profil real – intensiv engleză, uman)

Timp alocat: 3 ore

Competențe specifice:

2.3 compararea ideilor și a atitudinilor diferite în dezvoltarea aceleiași teme literare;

2.4. folosirea unor modalități diverse de înțelegere și de interpretare a textelor literare studiate;

2.7 compararea limbajului muzical cu acela al textului scris;

3.1. identificarea și explicarea relațiilor dintre opera literară studiată și contextul cultural în care a apărut aceasta.

Exerciții/ Sarcini de lucru cu răspuns scurt (pornind de la text):

1. **Înainte de lectură propriu-zisă** (copiii au auzit de povestea celor doi îndrăgostiți, chiar dacă nu au citit opera literară):

a. Cu ce imagine asociați acest cuplu celebru?

b. De ce credeți că aleg scriitorii teme precum *iubirea*?

2. **După lectura cărții:**

Pentru acest text, elevii au avut de completat *un jurnal de lectură*, care a cuprins și exerciții creative:

A. *Ipoteza imaginativă:*

a. Dacă aș fi Romeo/ Julieta...

b. Dacă aș putea schimba ceva ...

c. Dacă aș fi prezent/prezentă la balul organizat de familia Capulet ...

Cerință pentru fete:

Imaginează-ți că ești Julieta și redactează o scrisoare de dragoste adresată lui Romeo. Gândește-te apoi cum îi vei trimite scrisoarea.

Cerință pentru băieți:

Imaginează-ți că ești Romeo și redactează o scrisoare de dragoste adresată Julietei. Gândește-te apoi cum îi vei trimite scrisoarea.

Alte exerciții de creativitate care vor fi rezolvate de elevi individual sau împărțiți pe grupe:

- a. Imaginați-vă că sunteți croitori angajați la curtea lui Capulet și trebuie să creați costume pentru balul care se apropie. Realizați câteva schițe și faceți apoi o scurtă descriere a fiecărui costum realizat!
- b. Realizați o copertă pentru cartea care conține tragedia *Romeo și Julieta* de W. Shakespeare! Metoda de lucru este la alegere: pictură, desen, colaj etc
- c. Scrieți un alt început sau un alt final al acestei piese de teatru!
- d. Rescrieți o scenă preferată din piesa lui Shakespeare (scena balconului, scena balului etc.) transpunând-o în epoca actuală! Reduceți amploarea respectivei scene la maximum 20 de replici.
- e. Citiți *Romeo and Juliet: Manga Shakespeare* de Sonia Leong¹⁶ (2007) și scrieți un scurt eseu în care să vă exprimați opinia despre această versiune *manga* a celebrei tragedii.

Binomul imaginativ

Cerință: Creează posibile sau imposibile legături între cuvintele *monogramă* și *doică* (sau *balcon* și *furculiță*). Folosește-le apoi într-o compunere de 10 – 15 rânduri, căreia să-i dai un titlu potrivit!

Aceste exerciții au fost aplicate la aceeași clasă a IX-a, iar rezultatele muncii copiilor au fost impresionante (**vezi figura 2**).

Pentru **evaluarea** acestor rezultate, am avut în vedere mai multe aspecte:

Tabel 1. Grilă de evaluare pentru produs/ răspuns

(am optat doar pentru aceste calificative, excluzând varianta *nesatisfăcător* deoarece fiecare persoană are potențial creativ, indiferent de vârstă)

Nr. crt.	Criterii	Foarte bine	Bine	Satisfăcător
1.	Respectă cerința dată			
2.	Este original, produce idei noi/ ingenioase			
3.	<i>Re-folosește</i> cunoștințele dobândite anterior			
4.	Creează conexiuni între literatură și alte arte/ domenii (filmul, muzica, design-ul etc.) cu scopul de a rezolva cerința			
5.	Total			

Tabel 2. Grilă de evaluare pentru prezentarea produsului/răspunsului (la munca pe grupe)

Criteria	Excelent	Bine	Satisfăcător	Nesatisfăcător
Argumentează opțiunea personală/grupului în confruntarea cu opinii divergente				
Compară puncte de vedere diferite în legătură cu tema dată, reușind să-și creioneze propriile idei				
Își prezintă produsul/răspunsul într-un mod persuasiv, reușind să-i impresioneze pe ceilalți				
Total				

Tabel 3. Chestionar de autoevaluare pentru elevi

Nr. crt.	Criteria
1.	Cred că activitatea mea ar putea fi apreciată ca fiind ...
2.	Ceea ce n-am prea înțeles a fost...
3.	M-am implicat în activitate astfel...
4.	Modalitățile concrete prin care rezultatele mele s-ar putea îmbunătăți ar fi...
5.	Cel mai mult mi-a plăcut...
6.	Pe viitor, mi-ar plăcea ca profesorul/ colegii să...

Deși exercițiile exemplificate anterior pornesc de la texte adecvate programei școlare pentru clasa IX-a, nu înseamnă că în ceilalți ani de studiu nu pot fi realizate exerciții creative. Practic, aproape orice text literar oferă posibilitatea conceperii unor exerciții sau aplicării unor metode didactice care să activeze creativitatea liceenilor. De exemplu, la clasa a X-a, atunci când se studiază basmul scris de Ion Creangă - *Povestea lui Harap-Alb*, elevii pot face o proiecție/ schiță a unor viitoare obstacole pe care eroul le-ar putea depăși sau se poate aplica metoda *brainstorming* ori *brainwriting*, pornind de situațiile-problemă: *cum poate scăpa Harap-Alb de supunerea față de Spân?* sau *ce ar trebui să se schimbe în desfășurarea acțiunii, astfel încât Harap Alb să nu fie ucis de Spân?*. Un alt text studiat în clasa a X-a, care oferă *material literar*

pentru conceperea unor exerciții interesante ar putea fi povestirea *Negustor lipscan*, care face parte din ciclul *Hanu Ancuței*, scris de Mihail Sadoveanu. Elevii pot realiza o *hartă a locurilor* pe unde a călătorit negustorul Dămian Cristișor, desenând sau schițând tot ceea ce a văzut el. Ei se vor folosi de toate detaliile referitoare la arhitectură, vestimentație, mijloace de locomoție, obiceiuri - precizate în text, pe care le vor completa apoi cu elemente noi, imaginate de ei, astfel încât rezultatul să fie unul original sau să cuprindă o contribuție personală. Tot pornind de la lectura acestui text literar, s-ar putea aplica: exercițiul care presupune *schimbarea finalului, ipoteza imaginativă* (de exemplu, *ce s-ar întâmpla dacă negustorul nu ar reuși să scape de hoț?*), metoda *freewriting* (de pildă, elevilor li se poate cere să noteze toate ideile pe care le au, pornind de la secvența în care negustorul îi oferă mărgelile hanğiței Ancuța: *iar Dămian Cristișor lipscanul (...) s-a sculat, a vârat mâna stângă în buzunarul cel adânc al giubelii și a scos la lumină o zgârdiță de mărgelă. Pășind lângă hanğiță, i-a așezat-o sub gușă și i-a încheiat-o la ceafă*¹⁷). Ultima metodă didactică menționată presupune declanșarea creativității prin *scrierea liberă*¹⁸ (Temple, Steele, Kurtis 2003) pornind de la enunțarea unei probleme sau de la un citat. Ca și la *brainstorming* sau *brainwriting*, tehnica *freewriting* implică amânarea evaluării. În tabelul de mai jos, am sintetizat ideile prezentate până acum:

Tabel 4. Metode/ Tehnici de stimulare a gândirii creative și alte domenii la care poate fi raportată literatura

Metode/ Tehnici de stimulare a gândirii creative	Conectarea lecturii literare la:
<ul style="list-style-type: none"> - <i>binomul imaginar</i> – numit și <i>binom fantastic</i> (Rodari Gianni 2010) - <i>ipoteza imaginară</i> (Pamfil Alina 2008) - <i>brainstorming</i> - <i>brainwriting</i> - <i>metoda ciorchinelui</i> - <i>freewriting</i> - <i>tehnica florii de nufăr</i> - <i>metoda starbursting</i> - <i>pălăriile gânditoare</i> - <i>proiectul</i> - <i>portofoliul</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>domeniile artei</i>: muzică, balet/ dans, operă, teatru, film, jocuri online, pictură, desenul animat modern de tip <i>Manga</i> sau <i>Anime</i>, design vestimentar etc; - <i>tehnologie</i> (realizarea unui CD muzical– pentru un text literar, utilizarea cărților electronice, <i>design</i>-ul unei coperti pentru o carte etc); - aplicarea unor tehnici folosite în <i>teatru</i>: <i>improvizația</i> (o conversație între un personaj dintr-un text literar și un elev care învață textul etc), <i>mima</i> etc; - <i>atelierele de lectură și creație</i> pot îmbina tehnologia cu activitățile <i>hand made</i>, <i>lectura</i> unui fragment cu <i>freewriting</i> etc

Beneficii pentru elevi / Rezultate:

- dezvoltarea gândirii critice și creative
- dezvoltarea gândirii critice și creative
- stimularea interesului față de lectura literară și față de disciplina *limba și literatura română*
- dezvoltarea spiritului liber, a încrederii în propriile idei și decizii
- dezvoltarea competenței scripturale, a talentului literar
- conștientizarea conexiunii dintre lectura literară și scrierea creativă
- dobândirea unei independențe la nivel intelectual, necesară integrării în societatea actuală

După cum se poate observa, există o multitudine de tehnici care pot fi aplicate textelor pentru dezvoltarea gândirii creative, abstracte, a imaginației libere și a curiozității creative la elevii de liceu. Găsirea unor soluții pentru rezolvarea exercițiilor, crearea unor compoziții literare pornind de la niște cuvinte date sau de la fragmente din texte literare, descoperirea altor posibile finaluri ale operelor studiate îi ajută pe elevi să dobândească mai multă încredere în ei prin independența câștigată la nivel intelectual. Pentru a reuși să se adapteze societății și lumii actuale, adolescenții trebuie să fie ghidați în școală să găsească singuri soluții pentru orice problemă. Deci, învățarea mecanică sau simpla absorbție a cunoștințelor nu sunt suficiente pentru a evolua și pentru a se integra cu ușurință pe piața muncii. Gândirea creativă, care este doar o latură a creativității, le oferă liceenilor șansa de a se adapta unei lumi în care permanentă este numai schimbarea. Însă, pentru realizarea acestui lucru, este necesară o transformare a modului de predare, a modului în care sunt concepute programele școlare, dar mai ales, a finalităților educației. Consider că este necesară adăugarea unei competențe generale în programele oficiale pentru disciplina *limba și literatura română*, la nivel liceal, dar și în programa de bacalaureat: *competența gândirii creative*. Această observație se bazează pe rezultatele foarte bune pe care le-am avut cu elevii mei, prin aplicarea metodelor de stimulare a creativității la orele de literatură, dar și pe necesitatea adaptării liceelor la cerințele lumii actuale, aflate într-o perpetuă schimbare. Implementarea gândirii creative în sistemul de învățământ s-a produs acum câteva decenii în multe țări performante la nivel educațional. Acest lucru presupune, însă, modernizarea curriculei, la nivel liceal, pentru disciplina *limba și literatura română*, dar și elaborarea unui *manual pentru gândirea creativă*, astfel încât cadrele didactice să aibă niște repere teoretice. Beneficiile aplicării metodelor de stimulare a creativității sunt multiple: dezvoltarea gândirii critice și creative a elevilor, stimularea interesului față de lectura literară și față de disciplina *limba și literatura română*, dezvoltarea spiritului liber, a încrederii în propriile idei și decizii, dezvoltarea competenței scripturale, a talentului literar și a imaginației, conștientizarea conexiunii dintre lectura literară și scriere, dar

și a legăturii dintre ceea ce învață în școală și ceea ce pot aplica în viața reală. Absolvirea liceului ar trebui, cel puțin la nivel teoretic, să îl pregătească pe tânăr pentru integrarea în societate, să pună bazele unei viitoare dezvoltări profesionale. V-ați putea întreba care este legătura între tema acestei lucrări și unele din observațiile finale. Răspunsul a fost formulat de mulți cercetători, înaintea mea, așa că îmi voi permite s-o citez pe specialistă Mihaela Roco: *În condițiile ratei actuale a progresului științei, tehnicii și culturii, un popor cu un nivel scăzut al creativității, cu o cultură limitată nu va putea rezolva eficient problemele cu care se confruntă* (2004, p.11). Prin urmare, ca societatea românească actuală și viitoare să funcționeze cât mai bine, este esențial ca fiecărui copil sau adolescent să i se acorde șansa de a-și dezvolta sau de a-și descoperi potențialul creativ. Teritoriul literaturii oferă posibilități nenumărate pentru ca un adolescent să se formeze, însă, este absolut necesar ca liceanul să primească și îndrumări din partea unui specialist. Responsabilitatea școlii față de elev este sintetizată în *The uses of Literature* (Calvino 1986) astfel: *Școala este obligată să ofere instrumentele cu care se fac opțiunile, dar opțiunile care contează sunt cele făcute în afara școlii sau după școală*¹⁹. Pe de o parte, acest lucru depinde de factorii decizionali la nivel educațional, dar, pe de altă parte – stă în puterea adulților să le acorde copiilor și adolescenților această șansă.

Figura 1. Ciorchine *Ce este arta?*, realizat de elevii clasei a IX-a (profil real, intensiv engleză)

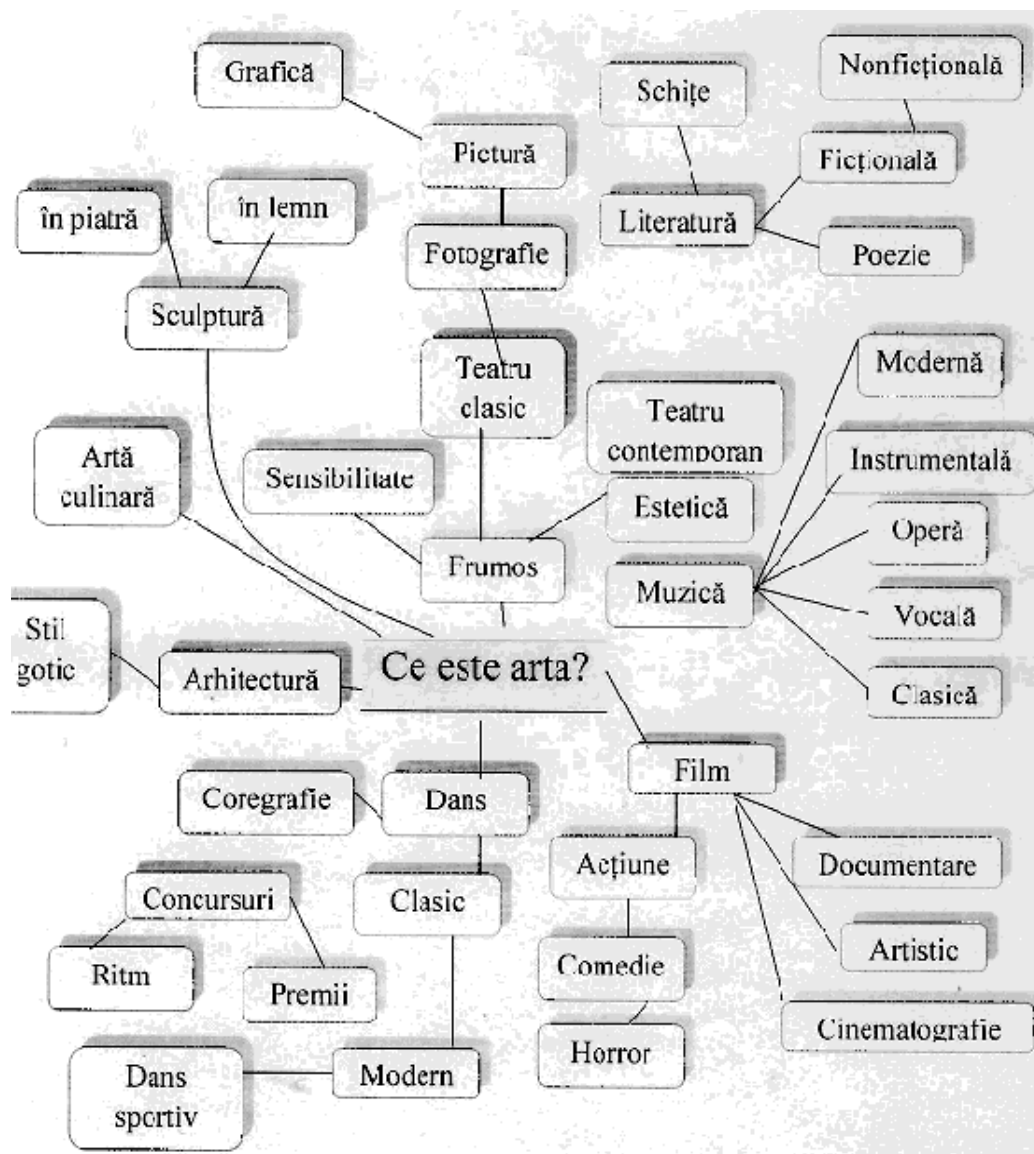

Figura 2 . Rezultate ale muncii unor elevi din clasa a IX-a: pagini din jurnalele de lectură pentru *Romeo și Julieta* de W. Shakespeare

Note

¹ Cf. Pamfil, Alina. *Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise*. Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p.24.

² Cf. Boldea, Iulian, Alexandru Cistelecan, Cornel Moraru. *Dicționar de critică și teorie literară*, articolul *Lectura*, disponibil în format PDF la adresa electronică:<http://www.upm.ro/cercetare/CentreCercetare/DictionarCritica/Lectura.pdf> (consultat:12.03.2014).

³ Boldea, Iulian (coord.). *Dicționar de critică și teorie literară. Valori românești și valori europene ale secolului XX. Concepte teoretice, tendințe și personalități*, informații despre acest proiect pot fi consultate și pe website-ul: <http://www.upm.ro/cercetare/CentreCercetare/DictionarCritica/html/prezentare.html> (consultat:12.03.2014).

⁴ Coteanu, Ion, Seche, Luiza, Seche, Mircea. 1998. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Editura Univers Enciclopedic.

⁵ Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii?*, Traducere din limba engleză de Virgil Stanciu, Editura Polirom, 2007, p. 111.

⁶ Cf. Barthes Roland. 1987. *The Rustle Of Language*: http://books.google.ro/books/about/The_Rustle_of_Language.html?id=hfZ841vHJCIC&redir_esc=y, consultat: 17.04.2014.

⁷ Cf. *Imagina*, Wikipedia.org: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Imagina%C8%9Bie>, consultat: 16.04.2014.

⁸ Cf. *Creativitate*. Wikipedia.org.: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Creativitate>, consultat: 17.04.2014.

⁹ Cf. http://archive.org/stream/kandinsky00reb/kandinsky00reb_djvu.txt, consultat: 11.04.2014.

¹⁰ Fondator al Centrului de Cercetare a Imaginarului din Chambery.

¹¹ Cf. Kandinsky, Wassily, *Programme schématique d'études*, p. 133.

¹² Burgos, Jean, *Imaginar și creație*, p. 90, volum tradus în cadrul Cercului traducătorilor din Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Editura Univers, București, 2003.

¹³ Cf. Caroline Sharp, *Developing young children's creativity: what can we learn from research?*, <http://www.nfer.ac.uk/nfer/publications/55502/55502.pdf>, consultat: 11.04.2014.

¹⁴ Disponibilă online: http://www.didactic.ro/materiale-didactice/8196_programa-ix-xii, consultat: 17.04.2014.

¹⁵ Cf. Pamfil, Alina. *Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise*. Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p.123.

¹⁶ *Romeo and Juliet (Manga Shakespeare) Illustrated by Sonia Leong* <http://www.pinterest.com/kmt1019/romeo-and-juliet-manga-shakespeare-illustrated-by/>, consultat: 23.04.2014.

¹⁷ Sadoveanu, Mihail, *Negustor lipscan*, vol. *Hanu Ancuței*, Editura Litera Internațional, București, 2003, p. 35.

¹⁸ Cf. Temple Charles, Jeannie L. Steele, Kurtis S. Meredith, *Inițiere în metodologie dezvoltării gândirii critice*, Didactica Pro, Chișinău, 2003, p. 47.

¹⁹ Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, Traducere din limba engleză de Virgil Stanciu, Editura Polirom, 2007, p. 109.

Bibliografie

- Appleyard, J.A. 1990. *Becoming a Reader: The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood*. New York: Cambridge University Press.
- Barthes Roland. 1987. *The Rustle Of Language*. Translation by Richard Howard: http://books.google.ro/books/about/The_Rustle_of_Language.html?id=hfZ841vHJCIC&redir_esc=y , consultat: 17.04.2014.
- Boldea, Iulian, Alexandru Cistelean, Cornel Moraru. 2009. *Dicționar de critică și teorie literară*, articolul *Lectura*, disponibil în format PDF la adresa electronică:
<http://www.upm.ro/cercetare/CentreCercetare/DictionarCritica/Lectura.pdf>, consultat: 12.03.2014
- Burgos, Jean. 2003. *Imaginar și creație*, volum tradus în cadrul Cercului traducătorilor din Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, București: Editura Univers.
- Călinescu, Matei. 2007. *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*. Traducere din limba engleză de Virgil Stanciu. Iași: Editura Polirom.
- Cojocăreanu, Gabriela, Alina Vâlceanu. 2007. *Didactica specialității limba și literatura română – liceu*. Craiova: Editura Arves.
- Cornea, Paul. 1988. *Introducere în teoria lecturii*. București: Editura Minerva.
- Delors, Jacques. 1998. 2010. *Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-First Century*. Paris: UNESCO Publishing
- Coteanu, Ion, Seche, Luiza, Seche, Mircea. 1998. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Durand, Gilbert. 1999. *Structurile antropologice ale imaginarii*. Traducere de Marcel Aderca. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Kandinsky, Wassily. 1975. *Programme schématique d'études et de travail pour l'institut de culture artistique (1920)*, in *Ecrits Complets III*, Paris: Denoël-Gonthier, p.133;
http://archive.org/stream/kandinsky00reb/kandinsky00reb_djvu.txt, consultat: 11.04.2014
- Pamfil, Alina. 2008. *Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise*. Pitești: Editura Paralela 45.
- Roco, Mihaela. 2004. *Creativitate și inteligență emoțională*, Iași: Editura Polirom
- Rodari, Gianni. 2010. *Gramatica fanteziei. Introducere în arta de a născoci povești*. Traducere din italiană de George Anca. București: Editura Humanitas

- Sharp, Caroline. *Developing young children's creativity: what can we learn from research?*, <http://www.nfer.ac.uk/nfer/publications/55502/55502.pdf>, consultat: 11.04.2014
- Temple, Charles, Jeannie L. Steele, Meredith Kurtis S. 2003. *Inițiere în metodologia dezvoltării gândirii critice*, Chișinău: Didactica Pro.